

Louisa Matthíasdóttir, Erlendur
í Unuhúsi /Erlendur at Unuhús,
1940. Með leyfi /Courtesy Tibor
de Nagy Gallery

Kjarvalsstaðir

From Unuhús
to Eighth Street

15. maí – 30. ágúst 2009

Frá Unuhúsi
til Áttunda strætis

Frá Unuhúsi til Áttunda strætis

Í upphafi fimmta áratugar síðustu aldar hafði New York tekið við hlutverki Parísar sem nafli listahelmsins og á næstu tveimur áratugum spratt þar frá ný stefna í myndlist, abstrakt-expressjónisminn, sem varð fyrsta bandaríska listastefnan sem náði alþjóðlegri útbreiðslu. Abstrakt-expressjónisminn, sem einnig hefur gengið undir heitinu „aksjónmálverkid“ eða New York-skólinn, var upphaflega andóf við þröngsýnni innlendi listastefnu sem leit dagsins ljós í einangrun Bandaríkjanna í efnahagskreppunni miklu.

Á þessum umbrotatíma héldu tvær myndlistarkonur frá Íslandi til framhaldsnáms í New York, þær Louisa Matthíasdóttir (1917-2000) og Nina Tryggvadóttir (1913-1968). Bóðar höfðu þær lokið listnámi í Kaupmannahöfn auk ávalar í París, sem lengi hafði verið lokahnykkurinn í námi norrænna listamanna. Áður en þær héldu vestur höfðu þær verið fastagestir í Unuhúsi, litlu rauðu húsi í Garðastræti, þar sem húsráðgjafinn, Erlendur Guðmundsson (1892-1947), laðaði að sér gesti, listamenn og annað fólk, sem aðhylltist óhefðbundin lífsviðhorf.

Árið 1943 höfu Louisa og Nina nám hjá málaranum Hans Hofmann (1880-1966), þýskum innflytjanda, sem var einn hinna fjölmörgu evrópsku listamanna sem leituðu skjóls í Bandaríkjunum undan ögnum nasismans og áttu eftir að auðga bandaríska menningu, ekki síst myndlist og byggingarlist. Hofmann bjó í París á árunum 1903-1914 þar sem hann fylgdist með framvexti fauvisma og kúbisma og kynntist persónulega þeim mönnum sem mótuðu þessar fyrstu alþjóðlegu listastefnur hinnar nýju aldar, þeim Henri Matisse, Pablo Picasso og Georges Braque. Á árunum 1938-1958 var skóli Hofmanns til húsa yfir næturklúbbi við Áttunda stræti á Manhattan, auk þess sem hann rak sumarskóla í Provincetown, þekktri listamannayfrendu á Cape Cod í Massachusetts.

Hofmann varð afar áhrifamikill og vinsæll kennari og tengiliður Bandaríkjanna við röttækan evrópskan mótternisma. Hugmyndir hans áttu eftir að móta bandaríska myndlist næstu áratugina og til hans flykkust nemendur sem síðar urðu meðal virtustu listamanna og gagnrýnenda Bandaríkjanna. Hann svaraði væntingum þeirra um hinn klassíska evrópska „maestro“ sem aldrei hvarf frá sannfæringu sinni um „listina fyrir listina“ eða listina sem sjálfstæðan veruleika sem ekki þyrfti á neinni réttlætingu að halda og bæri tilgang sinn í sjálfri sér.

Hofmann þróaði tækni sem við hann hefur verið kennið, „push and pull“ (lýta og draga), þar sem hann sýndi fram á að hægt væri að skapa rými, djúpt og jafnvel hreyfingu á tvívíðum fleti strigasins með litum og abstrakt formum í stað hinnar hefðbundnu

linufjarviddar. Hann leit á náttúruna sem undirstöðu listarinnar og litinn sem sterkasta aflíð í málverkinu og ítrekaði fyrir nemendum sínum að það væri ekki formið eitt sem réði litnum heldur væri það liturinn sem bæri uppi formið. Eflaust er litameðferð hans sú arfleifð sem best hefur skilað sér til nemenda hans og þeir ávaxtað, hver með sínum hætti.

Sjálfur lagði hann málverk sitt að mestu til hliðar þar sem öll hans orka fór í kennsluna, en teikninguna ræktaði hann alla tíð. Það var ekki fyrr en á sjötta áratugnum og eftir að hann lét af kennslu, á áttræðisaldri, að hann tók að mála á ný af miklum eldmóði, verk sem glóðu af litum og efnismikilli áferð. Með þessum síðari verkum skipaði hann sér á þekk með helstu abstrakt-expressjónistum Bandaríkjanna, mönnum á borð við Jackson Pollock, Arshile Gorki, Clyfford Still og Willem de Kooning, en Hofmann var kynslóð eldri en þeir.

Meðal fjölmargra nemenda Hofmanns voru Bandaríkjamennirnir Nell Blaine (1922-1996), Robert De Niro eldri (1922-1993) og Jane Freilicher (1924) sem hér eru kynnt fyrir íslenskum sýningargestum í fyrsta sinn, en öll yru þau vel þekkt og virt í bandarísku listalífi. Þessir þrjú listamenn ásamt Louisu mörkuðu sér sína eigin stefnu og fóru aðra leið en abstrakt-expressjónistarnir þar sem þeir unnu lengst af út frá hinum sýnilega veruleika en Nina hneigðist að ljóðrænni abstraksjón með sterkum tilvísunum í náttúruna.

Nell hóf feril sinn sem abstraktmálari um 1943 og tufftugu og eins árs gömul var hún yngsti félaginn í Samtökum bandarískra abstraktlistamanna. Samtökin voru stofnuð eftir tímamótasýninguna „Cubism and Abstract Art“ sem stóð í Museum of Modern Art árið 1936 og varð félagsmönnum mikil hvatning en flestir máluðu þeir í hreinum geómetriskum stíl og sóttu innblástur til De Stijl-hópsins og rússnesks konstruktívisma.

Nell gekk til liðs við „The Jane Street Gallery“ í Greenwich Village, sem var fyrsta galleríð í New York sem rekið var af listamönnum á samvinnugrundvelli og starfaði á árunum 1943-1949. Meðal þeirra voru Robert De Niro eldri, Jane Freilicher, Louisa Matthíasdóttir og eiginmaður hennar, málarrinn Leland Bell (1922-1991), en Leland var þó ekki nemandi Hofmanns. Í verkum listamanna þessa tíma endurspegladist hin nýja Amerika, hraður púls stórborgarinnar og áreiði þéttbýlisins en ekki síst djassinn. Jane Street-hópurinn hreifst með og nokkrir félagar hans voru sjálfir liðtækir djassleikara og fundu sterk tengsl hans við abstraktlistina. Hrynjandi hennar var misgeng eins og í djassinum og þeirra menn voru Charlie Parker og Dizzy Gillespie sem voru frumkvöðlar be-boppsins. Einn þeirra myndlistarmanna sem heilluðust af djasshrynjandinni

var Hollendingurinn Piet Mondrian, sem bjó í New York á stríðsárunum, en eitt þekktasta verk hans er „Broadway Boogie-Woogie“.

Nell Blaine hvarf frá abstraktmálverki sínu um 1950, eftir dvöl í Frakklandi, og er þekktust fyrir verk sem eru óður til náttúrunnar, ekki síst gróðurs og garða, sem hún túlkar í litum regnbogans. Robert De Niro eldri var bróðgeri í listinni og hóf listnám ellefu ára gamall. Hann vann út frá hinum sýnilega veruleika, landslagi, kyrralífi eða módeli og var óvenju kröfuharður og vann tugi skissna að hverju málverki sínu. Þau einkennast af mikilli litagleði og til áherslu umritar hann formin með svartri randteikningu.

Jane Freilicher er eini listamaðurinn í hópi sýnenda sem er á lífi og starfar enn af fullum krafti, á *áttugasta og fimmta aldursári. Í marsmánuði sl. var opnuð einkasýning hennar, m. a. á nýjum verkum, í Tibor de Nagy Gallery í New York.*

Hún hefur um árabíl málað sitt nánasta umhverfi; kyrralíf og útsýnismyndir frá heimilinu í Greenwich Village og vinnustofunni á Long Island og skrásett sibreytilega mynd stórborgarinnar og hopandi græn svæðin á Long Island.

Á sýningunni verða á fimmta tug verka Hofmanns og nemenda hans og hafa öll verk erlendu listamannanna verið lánuð úr bandarískum einkasöfnum.

Louisa Matthíasdóttir og Nína Tryggvadóttir eru meðal virtustu og dádustu listamanna þjóðarinnar og verða þær í forgrunni á sýningunni. Hluti hennar er tileinkaður Unuhúsi, en Una Gísladóttir (1854-1924) seldi fæði og leigði herbergi á lægra verði en aðrir í bænum. Sonur hennar Erlendur tók síðan við rekstrinum og margir gesta hans tengdust honum sterkum vinaböndum. Hann birtist í hugverkum þeirra en Erlendur er sagður ein helsta fyrirmynd Halldórs Laxness að organistanum í Atómstöðinni og Nína Tryggvadóttir léði Kristi ásjónu hans í mósaikmynd sinni í kór Skálholtiarkirkju.

Louisa og Nína vöktu athygli í Reykjavík og þóttu bæði bóhemskar og spennandi þar sem þær gengu um í síðum buxum eða máluðu í miðbænum og prlluðu jafnvel upp á húspök til að fá sem hæst sjónarhorn yfir bæinn. Erlendur benti þeim á að mála gesti sína sem sátu þolinmóðir fyrir, en andlitsmyndir þeirra, sem einkennast af mikilli einföldun og þéttum og föstum formum, brjóta blað í íslenski andlitsmyndagerð og eru einstakar heimildir um kynslóð listamanna sem nú er horfin af sjónarsviðinu.

Leitast hefur verið við að gefa gestum fyllri mynd af þróun íslensku málaraanna með því að sýna verk frá fleiri tímabilum í list þeirra og mörg þeirra hafa aldrei verið sýnd opinberlega fyrr á Íslandi. Í upphafi var samstarfið afar náð, þær máluðu hvor aðra og sömu

fyrirmyndir og áttu síðar erfitt með að greina á milli hvor hefði málað hvað en tóku síðan stefnuna í ólíkar áttir. Nína fjarlægðist smám saman kröfuna um fyrirmynd en Louisa hélt sér alla tíð við hlutveruleikann. Báðar bjuggu þær erlendis mestan hluta starfsferilsins en sóttu samt innblástur í íslenska náttúru og umhverfi og ljóst er að tilfinningatengsl þeirra við landið rofnuðu aldrei.

Hrafnhildur Schram sýningarstjóri

Nína Tryggvadóttir.
Abstrakt / Abstract, 1961.
Með leyfi / Courtesy
Jóhannes Sigurðsson

Jane Freilicher,
Skjaloflétta og petúna /
Nasturtiums and Petunias,
2003. Með leyfi /Courtesy
Tibor de Nagy Gallery

Louisa Matthíasdóttir, Maine,
Landslag með manneskju / Maine
Landscape with Figure, 1976.
Með leyfi /Courtesy Tibor de
Nagy Gallery

Nell Blaine,
Appelsínugulur og græn
blömvöndur /Orange and
Green Bouquet, 1994. Með
leyfi /Courtesy Tibor de
Nagy Gallery

Robert De Niro, Sr., Seated
Nude in Studio Interior
with Table Still Life,
1970. The Estate of Robert
De Niro, Sr. Með leyfi /
Courtesy Ameringer & Yoko
Fine Art

Opið Opening hours

Hafnarhús Tryggvagata 17, daglega/daily 10–17
Fimmtudaga til/Thursdays to 22

Kjarvalsstaðir Flókagata, daglega/daily 10–17

Ásmundarsafn Ásmundur Sveinsson Sculpture Museum,
Sigtún

1.5.–30.9. daglega/daily 10–16

1.10.–30.4. daglega/daily 13–16

Ókeypis aðgangur

Free admission

Hafnarhúsið er opið til kl. 22:00 öll fimmtudagskvöld.

Fjölbreytt dagskrá.

All Thursdays Hafnarhús is open until 10 p.m.

Diverse events.

**Alla sunnudaga kl. 15 er leiðsögn um sýningar
á Kjarvalsstöðum og í Hafnarhúsi.**

Hægt er að panta leiðsögn fyrir hópa.

Hægt er að fá leiðsögn á erlendum tungumálum.

Í boði er táknaðstúllkun við sunnudagsleiðsögn; panta þarf túllkun með viku fyrirvara.

Guided tours in English available upon request.

Guided tours in English Wednesdays at 11 a.m. at Kjarvalsstaðir.

Upplýsingar / Info: fraedsludeild@reykjavik.is

www listasafnreykjavikur.is
S +354 590 1200

listasafn@reykjavik.is
F +354 590 1201

Bakhtarlar sýningar

Margir aðilar hafa lánað verk á sýninguna. Listasafn Reykjavíkur þakkar Renate, Hans & Maria Hofmann Trust, The Estate of Robert De Niro, Sr., Ameringer & Yohe Fine Art, Tibor de Nagy Gallery og Leigh Morse Fine Arts í New York fyrir stór lán á verkum og rausnarlega aðstoð við undirbúning sýningarinnar. Einnig er Unu Dóru Copley og Temmu Bell þakkað svo og þeim sem hafa lánað verk: Arnar Sölvason, Árni Benediktsson, Hildur Gunnlaugsdóttir, Jóhannes Sigurðsson, Jón Nordal, Jón Óttar Ragnarsson, Margrét Hrafnadóttir, Matthías Matthíasson, Sigríður Halldórsdóttir, Tómas H. Heiðar svo og Gljúfrasteinn, Listasafn Íslands, Listasafn A.S.Í, NBI hf. og Landsbókasafn Íslands-Háskólabókasafn.

Sérstaklega þakkar safnið Margrét Hrafnadóttur og Jóni Óttari Ragnarssyni fyrir hjálp þeirra og innblástur í undirbúningi þessarar sýningar.

The works in the exhibition have been loaned by many bodies and individuals. The Reykjavík Art Museum wishes to thank the Renate, Hans & Maria Hofmann Trust, the Estate of Robert De Niro, Sr., Ameringer & Yohe Fine Art, the Tibor de Nagy Gallery and Leigh Morse Fine Arts in New York for the loan of many works of art, and for their generous assistance in preparation of this exhibition. The Museum also expresses its gratitude to Una Dóra Copley and Temma Bell, and thanks the following people and organisations for kindly loaning works of art: Arnar Sölvason, Árni Benediktsson, Hildur Gunnlaugsdóttir, Jóhannes Sigurðsson, Jón Nordal, Jón Óttar Ragnarsson, Margrét Hrafnadóttir, Matthías Matthíasson, Sigríður Halldórsdóttir, Tómas H. Heiðar, Gljúfrasteinn, the National Gallery of Iceland, the ASÍ Art Museum, NBI hf. and the National University Library of Iceland.

Special thanks to Margrét Hrafn and Jón Óttar Ragnarsson for their inspiration and help with the planning of this exhibition.

Hans Hofmann,
Ärelthi / Provocation, 1946,
Renate, Hans & Maria Hofmann
Trust, web leyfl / courtesy
Ameringer & Yohs Fine Art

From Unuhús to Eighth Street

In the early 1940s, New York had supplanted Paris as the centre of the art world, and over the next two decades a new artistic movement emerged there: Abstract Expressionism, the first American art movement to become an international phenomenon. Abstract Expressionism, also known as Action Painting or the New York School, began as a revolt against the constraints of a narrow artistic approach which had become predominant in the United States during the isolation years of the Great Depression.

At this eventful time two Icelandic women artists set off for New York for postgraduate study: Louisa Matthíasdóttir (1917-2000) and Nina Tryggvadóttir (1913-68). Both had graduated from art training in Copenhagen and then spent time in Paris, which had long been regarded as the finishing touch in the training of Nordic artists. Before leaving for the United States they had been regular visitors at Unuhús (Una's House), a little red house on Garðastræti in the old part of Reykjavík, where the host, Erlendur Guðmundsson (1892-1947), held open house for guests – artists and others – who had adopted a bohemian lifestyle.

In 1943 Louisa and Nina began their studies with Hans Hofmann (1880-1966). An immigrant from Germany, he was one of the multitude of European artists who had fled the Nazi threat and found safe haven in the United States, where they went on to enrich American culture, not least in art and architecture. Hofmann had lived in Paris 1903-14 and observed the rise of Fauvism and Cubism, and he was personally acquainted with the pioneers of these first international art movements of the new century, such as Henri Matisse, Pablo Picasso and Georges Braque. From 1938 to 1958 Hofmann ran an art school above a nightclub on Eighth Street in Manhattan, as well as a summer school in Provincetown, a well-known artists' colony on Cape Cod, Massachusetts.

Hofmann became a very influential and popular teacher, and a link between the USA and radical European modernism. His ideas would shape American art over the following decades, and he attracted students who went on to be among America's most renowned artists and critics. He fulfilled their expectations of a European maestro, who never wavered from his convictions about "art for art's sake," or art as an autonomous reality, which required no justification, and had its own integral purpose.

Hofmann developed a technique he called push and pull, with which he demonstrated that it was possible to create space, depth and even motion on the two-dimensional plane of a canvas, by using colour and abstract forms rather than the conventions of

perspective. He saw nature as the foundation of art, and colour as the most powerful element of a painting. He reiterated to his students that "it is not the form that dictates the colour, but the colour that brings out the form." Hofmann's handling of colour is undoubtedly the legacy which had the greatest impact on his students, who developed it, each in his/her own way.

Hofmann himself largely gave up painting to devote all his energy to teaching, although he continued to draw throughout his career. It was not until the 1950s, when he was in his seventies, that he gave up teaching and once more started to paint, with great drive, works which shone with colour and plastic texture. With these late works he took his place among the leading Abstract Expressionists in the USA, such as Jackson Pollock, Arshile Gorki, Clyfford Still and Willem de Kooning, all of whom were a generation younger than Hofmann.

Hofmann's many students included American artists Nell Blaine (1922-96), Robert De Niro senior (1922-93) and Jane Freilicher (b. 1924), whose works are here introduced to the Icelandic public for the first time; all are respected figures in the American art world. These three artists, together with Louisa Matthíasdóttir, took a different direction from the Abstract Expressionists, working mainly on the basis of visible reality. Nina Tryggvadóttir, on the other hand, tended towards lyrical abstraction with strong natural elements.

Nell Blaine started her career as an abstract painter around 1943, and at the age of 21 she was the youngest member of the American Abstract Artists (AAA), an organisation founded after the groundbreaking show Cubism and Abstract Art at the Museum of Modern Art in 1936. The AAA proved a great stimulus to its members, most of whom painted in a rigorous geometrical style inspired by the neoplasticism of the De Stijl group and Russian Constructivism.

Blaine joined the Jane Street Gallery in Greenwich Village, which operated from 1943 to 1949 – the first gallery run as an artists' collective. Other members included Robert De Niro senior, Jane Freilicher, Louisa Matthíasdóttir, and her husband, painter Leland Bell (1922-91), not a Hofmann alumnus. The work of the artists of that time reflected the new America: the fast rhythm of the big city, the stimuli of urban life and, not least, jazz. The Jane Street coterie loved the new music, and some of its members were themselves competent jazz musicians, feeling a strong connection between this music and abstract art. The rhythms of abstraction were irregular, like jazz, and their idols were such men as Charlie Parker and Dizzy Gillespie, the pioneers of Bebop. Among the artists captivated by jazz rhythms was Dutch artist Piet Mondrian, who lived in New York during the war. One of his best-known works is Broadway Boogie-Woogie.

Blaine abandoned abstract painting around 1950 after a stay in France, and she is best known for works which are odes to nature – not least plants and gardens, which she depicts in all the colours of the rainbow.

Robert De Niro senior, a precocious artist, began his art training at the age of eleven. He worked on the basis of visual reality: landscape, still life and models. Unusually rigorous in his approach, he made dozens of sketches for each painting; these are characterised by vibrant colour, the forms emphasised with black outlines.

Jane Freilicher is the only living artist among the exhibitors here, and in her eighty-fifth year she is still hard at work. In March this year she opened a one-woman show, including new paintings, at the Tibor de Nagy Gallery in New York. For many years she has been painting her immediate environment – still lifes and views from her home in Greenwich Village and her studio on Long Island – documenting the ever-changing visage of the city, and encroachment on the green areas of Long Island.

The exhibition comprises over 40 paintings by Hans Hoffman and his students. All the works by non-Icelandic artists are on loan from private collections in the USA.

Louisa Matthíasdóttir and Nina Tryggvadóttir are counted among Iceland's most renowned and admired artists, and they are the focus of this exhibition. Part of the show is dedicated to Unuhús, where Una Gísladóttir (1854-1924) provided board and lodging at economic rates. Her son, Erlendur Guðmundsson, later took over the business, and over the years many of his guests became his close friends. Erlendur turns up in their work: he is said, for instance, to be the principal model for the character of the organist in Halldór Laxness' novel *Atómstöðin/Atom Station*; and, in Nina Tryggvadóttir's mosaic mural in the chancel of Skálholt Cathedral, Christ has Erlendur's face.

Louisa and Nina attracted attention in the small town of Reykjavík, where they made a bohemian, exotic impression: wearing trousers, painting in the town centre, and even scrambling up onto roofs for the best view over the town. At Erlendur's suggestion they painted portraits of guests at Unuhús, who patiently posed for them. The resulting portraits, with their simplified, dense, solid forms, mark a turning-point in Icelandic portraiture. They are a unique record of a vanished generation of artists.

The exhibition will seek to give the visitor a wider perspective on the development of the Icelandic painters, by including works from other periods of their art, many of which have never been shown in Iceland before. In the early days Louisa and Nina worked closely together, painting each other or the same subjects, and at that stage it can be difficult to distinguish between

their paintings. But in due course the art of each developed in different directions. Nina gradually moved away from representation of reality, while Louisa upheld objective reality throughout her career. Both artists spent most of their careers outside Iceland, yet found inspiration in Icelandic nature and the environment of their home country, and it is clear that their emotional bond to Iceland lasted all their lives.

Hrafnhildur Schram curator

English translation Anna Yates

Nina Tryggvadóttir
Sjálfsmynd/
Self Portrait,
1939-1940.
Courtesy Una Ódora
Copley.

